

Wpływ samodzielności na rozwój dziecka.

Spośród wszystkich zjawisk końca XX i początku XXI wieku na pierwszy plan wysuwa się problem samodzielności, jako niezwykle ważnej dyspozycji dziecka, istotnej w podejmowaniu zachowań zgodnie z własnym zamierzeniem. *Samodzielność, to bowiem cecha, która może być właściwa człowiekowi w różnym stopniu i zakresie. Zmienia się w różnych okresach życia człowieka,(...) może mieć różny zakres ze względu na formy i rodzaje jego działań* (J.Świrko-Pilipczuk, 2003, s.74-75).

Nauki o człowieku postrzegają samodzielność wielowymiarowo. W takim ujęciu przedstawia się ona jako umiejętność myślenia, działania, poznania i rozwoju człowieka. Wg K.Kuszek samodzielność interpretowana jest jako:

- *Uzyskanie niezależności od otoczenia społecznego;*
- *Zdolność do samoregulacji i samosterowania;*
- *Pewien poziom dojrzałości społecznej;*
- *Kompetencje do realizacji zadań życiowych;*
- *Osiągnięcie własnego ideału samodzielności* (K.Kuszek, 2006, s.11).

Pojęcie samodzielność jest pojęciem bardzo złożonym. Składa się na nie wiele płaszczyzn tego zjawiska:

Samodzielność w sferze sprawności motorycznej. Pojawia się najwcześniej, w chwili opanowania umiejętności chodzenia i chwytania. Dziecko jest już zdolne do poruszania się w przestrzeni, podejmowania różnego rodzaju aktywności, osiągania wybranych przez siebie przedmiotów i manipulowania nimi. Jednostka sama może realizować swoje potrzeby. Na jej bazie kształtuje się samodzielność w posługiwaniu się narzędziami (nożyczki, kredka, itp.). Umiejętności te mogą być opanowane tylko wtedy, gdy sprawność motoryczna jest już odpowiednio rozwinięta i wykształciła się koordynacja wzrokowo-ruchowa.

Samodzielność w zakresie czynności samoobsługowych. Przejawia się w opanowaniu umiejętności jedzenia, ubierania, rozbierania się, wykonywania czynności higienicznych. Samodzielność w tym zakresie pozwala na uniezależnienie się od opiekunów w życiu codziennym.

Samodzielność w posługiwaniu się różnorodnymi narzędziami. Polega na opanowaniu przez dziecko umiejętności posługiwania się nożyczkami, kredkami, ołówkiem, pędzlem i farbami. Ten rodzaj samodzielności możliwy jest dopiero po opanowaniu w odpowiednim stopniu sprawności motorycznej, uzyskaniu odpowiedniej precyzji ruchów, koordynacji wzrokowo-ruchowej, jak również przyswojeniu umiejętności samodzielnego dobierania metod działania zmierzających do uzyskania określonego celu, czego wynikiem jest posługiwanie się potrzebnym narzędziem by uzyskać zamierzony efekt działania.

Samodzielność działań. Podwaliny dla tego typu samodzielności zawierają się w płaszczyźnie samodzielności motorycznej i samodzielności w posługiwaniu się narzędziami. Ważne jest jednak, by zaistniał dodatkowy czynnik decyzyjny, który ściśle związany jest z umiejętnością wyboru celu, doбором środków, metod niezbędnych w realizacji zamysłu. Samodzielność działań wymaga opanowania przez dziecko umiejętności planowania, zdolności do oceniania i korygowania własnych czynności, dokonywania niezbędnych zmian podczas działania by osiągnąć zamierzony efekt. Konieczne jest również nabycie wytrwałości i cierpliwości, gdyż tylko te cechy

umożliwiają doprowadzenie pracy do końca. *Sama sprawność motoryczna i umiejętność wykonania działania bez pomocy, to za mało, żeby mówić o samodzielności działań. Aby jednostka mogła w pełni samodzielnie podejmować działania, musi je uznać za własne, identyfikować się z nimi, przejawiać silne poczucie odpowiedzialności za nie.* (K.Kuszek, 2006, s.22).

Samodzielność myślenia. Jest to niezależność treści i sposobu myślenia od czynników zewnętrznych. Jednostka kieruje procesem myślenia, podejmuje decyzje, potrafi ocenić daną sytuację i po wyciągnięciu wniosków zaplanować działanie. *Przejawem samodzielności myślenia jest np. umiejętność oparcia myślenia na materiale wyobrażeniowym i osiągnięcie niezależności myślenia od spostrzeżeń. Poznanie wykracza wówczas poza aktualną sytuację, może dotyczyć nie tylko teraźniejszości, ale także tego, co było lub będzie* (K.Kuszek, 2006, s.23). Z samodzielnością myślenia ściśle wiąże się umiejętność rozwiązywania problemów, umiejętność radzenia sobie w sytuacji trudnej lub wybieranie informacji istotnych spośród wszystkich jakie posiada jednostka.

Samodzielność w zakresie kontaktów społecznych. Przejawem jej jest umiejętność nawiązywania i podtrzymywania kontaktów z innymi osobami. Wyraża się zdolnością funkcjonowania w społeczeństwie, umiejętnością podporządkowania się normom i zasadom bez utraty własnej indywidualności. W przypadku różnicy zdań negocjuje, podejmując próbę uzgodnienia wspólnego stanowiska i zawarcia kompromisu.

Samodzielność emocjonalna rozumiana jako zdolność do panowania nad uczuciami lub umiejętność *tłumienia zewnętrznej ekspresji emocjonalnej* (K.Kuszek, 2006, s.25, polega na zachowaniu proporcji pomiędzy bodźcami wywołującym emocje a własnymi reakcjami emocjonalnymi. Jednostka jest samodzielna, gdy potrafi wyrazić swoje emocje, radzi sobie z nimi i panuje nad sposobem ich ekspresji.

Z chwilą narodzin w porównaniu z innymi istotami człowiek jest najbardziej niesamodzielną i uzależnioną od otoczenia jednostką. W miarę rozwoju i nabywania doświadczeń zdobywa niezbędne umiejętności warunkujące poziom przejawianej samodzielności, które obejmują coraz to nowe obszary rzeczywistości.

Jest to konsekwencją nabywania umiejętności gromadzenia życiowych doświadczeń, pokonywania przeszkód, sprawdzania granic swoich możliwości. Powszechnie uważa się, że człowiek samodzielny to człowiek wolny i odpowiedzialny za podejmowane przez siebie decyzje. Działania zostają uznane za samodzielne, gdy są podejmowane z własnej inicjatywy, zmierzają do uzyskania określonego celu, lub służą realizacji własnych zamierzeń. Działalność wynikająca z potrzeby i zainteresowania człowieka stanowi jedyną a zarazem najważniejszą przyczynę rozwijania samodzielności. Jest to proces ciągły, stopniowy i bardzo powolny. Specyficzną cechą samodzielności człowieka jest jej intensywny rozwój od całkowitego braku i bezwzględnego uzależnienia od opiekunów do całkowitej autonomii, niezależności, samostanowienia w dorosłym życiu. Pierwsze oznaki samodzielności pojawiają się u dzieci około pierwszego roku życia. Wraz z wiekiem poszerza się zakres działań, podczas których dziecko nie tylko nie prosi o pomoc, a wręcz jawnie i zdecydowanie wyraża bunt i protest w przypadku, gdy chcemy pomagać wbrew jego woli.

W wieku przedszkolnym wzrasta rozwój wszystkich rodzajów samodzielności: umysłowej, praktycznej i społecznej. Wykonując proste czynności dziecko rozwija własną autonomię, co w konsekwencji prowadzi do rozwoju samodzielności. Brak

sytuacji sprzyjających działaniu stopniowo „zabija” tę tak ważną wrodzoną cechę człowieka. Należy więc pamiętać, że efektywność tych cech zależeć będzie od czynników środowiskowych i warunków, jakie stworzymy dziecku na drodze jego rozwoju.

BIBLIOGRAFIA

- Kuszak K., (2006), *Dynamika rozwoju samodzielności dziecka*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 1
- Kuszak K., (2006), *Dynamika rozwoju samodzielności dziecka w wieku przedszkolnym*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań
- Świrko-Pilipczuk J., (2003), *Sytuacje edukacyjne podstawą procesu kształcenia i rozwijania samodzielności*, w: red. Denek K., Bereźnicki F., Świrko-Pilipczuk J., *Proces kształcenia i jego uwarunkowania*, Agencja Wydawnicza „KWADRA”, Szczecin

opracowała mgr M. M. Świdarska